

УДК 338.43

Я. О. Григоренко,
аспірант, Національний інститут стратегічних досліджень

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ КОМПЛЕКСНОГО ОЦІНЮВАННЯ АГРАРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Ya. Grigorenko,
PhD student of the National Institute for Strategic Studies

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF COMPREHENSIVE EVALUATION
OF THE AGRICULTURAL POTENTIAL OF UKRAINE'S REGIONS TO ENSURE ITS ECONOMIC
SECURITY

Статтю присвячено висвітленню методичних засад комплексного аналізу та оцінки аграрного потенціалу з метою визначення пріоритетів і шляхів його подальшого розвитку для забезпечення економічної безпеки держави. Запропонований підхід базується на поєднанні в єдиний технологічний цикл підходи методів аналізу ієрархій, порівняльного кількісного аналізу, кореляційного аналізу, статистичного групування і стратегічного планування, що дозволяє на основі оцінки регіональних особливостей аграрного потенціалу України визначити науково-обґрунтовані стратегічні напрями його розвитку в системі забезпечення економічної безпеки держави.

The article is devoted to highlighting the methodological foundations of complex analysis and evaluation of the agricultural potential to identify priorities and ways of its further development to ensure economic security. The proposed approach is based on a combination of a single technological cycle approaches hierarchy analysis method, comparative quantitative analysis, correlation analysis, statistical grouping and strategic planning that allows on evaluation of regional characteristics of the agricultural potential of Ukraine to determine the scientific and reasonable strategic directions of development in the system of state economic security.

Ключові слова: комплексний аналіз, аграрний потенціал, аналіз ієрархій, методи стратегічного менеджменту, стратегічні напрями.

Key words: complex analysis, agricultural potential, analysis of hierarchies, methods of strategic management, strategic direction.

АКТУАЛЬНІСТЬ

Вітчизняний аграрний сектор має потужний потенціал та необхідні вихідні чинники для того, щоб стати локомотивом розвитку національної економіки та її ефективною інтеграції в світовий економічний простір шляхом нарощування виробництва якісної продукції. Проте сучасна модель його функціонування не дозволяє успішно реалізувати цей потенціал. Протягом тривалого періоду накопичені серйозні проблеми, що стоять на перешкоді ефективного його функціонування. Вирішення цих проблем забезпечить успішний розвиток аграрного сектору країни та підвищить рівень економічної безпеки держави. В цьому контексті особливого значення набуває всебічний аналіз розвитку та ефективності реалізації аграр-

ного потенціалу, необхідний для своєчасного виявлення і відстеження виникаючих загроз та визначення напрямів і шляхів їх запобігання. Вірне та своєчасне визначення найбільш вагомих ризиків та небезпек є важливою передумовою прийняття ефективних управлінських рішень у державного регулювання в системі економічної безпеки держави.

Питанням дослідження аграрного потенціалу України присвячені численні роботи фахівців, зокрема: Зубця М., Безуглого М., Висоцької А., Кириленка В., Куліша І., Попової О. та ін. Більшість досліджень носять фрагментарний характер, оскільки стосуються оцінювання окремих напрямів розвитку аграрного сектору без врахування його впливу на економічну безпеку держа-

ви. На сьогоднішній день не існує єдиного підходу до оцінки аграрного сектору у контексті забезпечення економічної безпеки держави, що викликає необхідність подальшого дослідження зазначеного питання.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є викладення бачення щодо методичних засад комплексного аналізу та оцінки аграрного потенціалу з метою визначення пріоритетів і шляхів його подальшого розвитку для забезпечення економічної безпеки держави.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Більшість досліджень аграрного потенціалу носять фрагментарний характер, оскільки стосуються оцінювання окремих напрямів його розвитку. Так, В.І. Криленко в своїх дослідженнях зосереджує увагу на вирішенні проблеми підвищення ефективності державної підтримки аграрного сектору. Для цього автор використовує власний підхід, який базується на аналізі результатів оцінки сукупної підтримки сільського господарства України, в основі якого лежить трендовий аналіз значень визначених показників [1].

Більш ґрунтовним є дисертаційне дослідження Т.В. Остапенко, в якому визначення шляхів підвищення ефективності державного регулювання аграрно-промисловим комплексом країни базується на поєднанні різних підходів до оцінювання факторів регуляторного впливу на економічний потенціал АПК. Для ранжування факторів впливу використовуються методи експертного оцінювання. Інтегральна оцінка економічного потенціалу АПК розраховується за визначеною системою показників методом середнього арифметичного [2]. Значна частина досліджень базується на аналізі регіональної структури аграрного сектору країни [3].

Для обґрунтування управлінських рішень щодо розвитку конкурентоспроможності фермерських господарств А.Б. Гнатишин використовує рейтингову оцінку рівня реалізації ресурсного потенціалу регіонів на основі застосування стандартизованих коефіцієнтів відхилення значень показників від точки еталону [4].

Інший підхід до оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектору на регіональному рівні запропонований в роботі І.М. Куліша. Згідно з ним ранжування регіонів відбувається за значенням універсального коефіцієнту використання сільськогосподарського потенціалу [5].

Відаючи належне дослідженням, виконаним українськими вченими, слід зазначити, що дотепер відсутні єдині теоретичні підходи щодо оцінки потенціалу аграрного сектору, більшість досліджень зосереджена на окремих питаннях підвищення ефективності його використання без урахування його ролі у забезпеченні економічної безпеки держави.

Теоретичні підходи до визначення інтегрованих показників для ранжування регіонів та способу використання отриманих результатів істотно різняться. Результати рейтингового оцінювання регіонів частіше за все використовуються для моніторингу з метою спостереження і контролю за розвитком певного соціально-економічного явища чи процесу [6]. Результати моніторингу використовуються для обґрунтування прийняття рішень на регіональному рівні. Прикладом можуть слугувати рейтингові оцінювання конкурентоспроможності регіонів України [7].

Результати моніторингу використовуються як на регіональному, так і на державному рівні — для формування пріоритетів державної регіональної політики. При цьому українські вчені-регіоналісти звертають увагу на існування двох альтернативних за своєю суттю теоретичних підходів до формування державного управління регіональним розвитком, що мають не тільки наукове, а й практичне значення [8].

Перший підхід, який базується на неокласичних теоріях регіонального розвитку, розглядає нерівномірність розвитку регіонів як тимчасове відхилення від стану рівноваги і зосереджує увагу на усуненні диспропорцій регіонального розвитку. Застосування цього підходу на практиці означає необхідність реалізації заходів державної політики щодо "вирівнювання" розвитку регіонів [9].

Другий теоретичний підхід базується на тому, що розвиток економіки країни в усіх регіонах відбувається нерівномірно, тому слід зосередити увагу не на проблемі вирівнювання регіонів, а на стимулюванні їх внутрішніх резервів розвитку. До цього напрямку відносяться теорії кумулятивного зростання, серед яких особливе місце займає теорія "полюсів зростання" [10; 11].

Слід зазначити, що формування сучасної державної регіональної політики України базується на узгодженій реалізації двох теоретичних підходів, поєднуючи політику вирівнювання з політикою випереджаючого розвитку регіонів за рахунок використання власного потенціалу [12]. Так, використання теорії полюсів зростання було визнано в якості офіційного підходу у формуванні Стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року [13]. При цьому держава не відмовилося від реалізації заходів щодо вирівнювання між регіональними відмінностями та підтримки розвитку депресивних територій [14].

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що на сьогоднішній день не існує єдиного підходу до аналізу аграрного потенціалу країни і оцінки його впливу на забезпечення економічної безпеки держави.

Враховуючи зазначене, пропонується авторський підхід до формування процедури комплексного аналізу аграрного потенціалу України. На відміну від існуючих наукових підходів до оцінки аграрного потенціалу країни, використання яко-

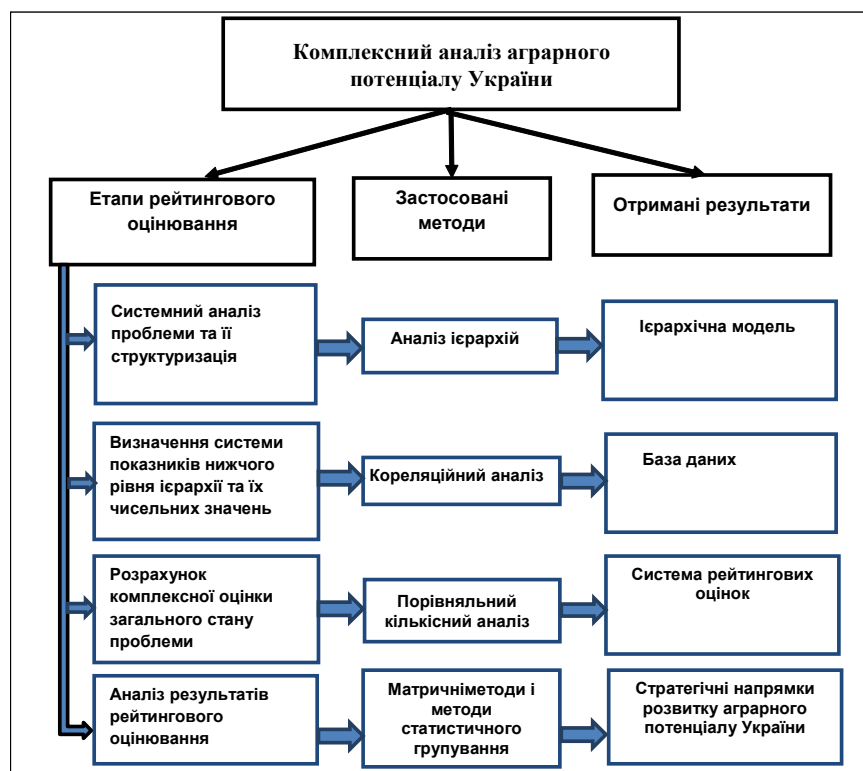

Рис. 1. Етапи, методи і результати процедури комплексного аналізу регіональних особливостей аграрного потенціалу України

Джерело: розроблено автором.

го, базуючись на теорії кумулятивного розвитку регіонів, забезпечує наукове обґрунтування стратегічних напрямів подальшого розвитку аграрного потенціалу країни в умовах забезпечення економічної безпеки держави.

Так, відомо, що головною перевагою рейтингових оцінок є можливість комплексного порівняльного аналізу характеристик різних об'єктів дослідження для визначення місця цих об'єктів за певною шкалою [15, с. 36]. На сьогодні існують різні методи формування рейтингових показників, які мають вагомим теоретичним підґрунтям. Поряд з традиційними методами аналізу (регресійного, багатofакторного, кластерного та ін.) широко застосовуються і економіко-математичні методи [16]. Серед методів ранжування розрізняють методи кількісного і якісного аналізу. Кількісні методи передбачають застосування математичного апарату, правил і процедури економіко-статистичного аналізу. Методи якісного аналізу базуються на застосуванні евристичних (експертних) методів формування рейтингових оцінок. Досить поширеним у проведенні якісного оцінювання є використання методу аналізу ієрархій Т. Сааті [17]. Окрім цього, до методів якісного аналізу відносяться методи розроблення сценаріїв, "мозкового штурму", математичного моделювання тощо. Вони забезпечують дієвий спосіб обробки і аналізу якісної соціально-економічної

інформації про об'єкт дослідження. Комбінований підхід до рейтингового оцінювання дозволяє об'єднати методи кількісного і якісного аналізу, враховуючи переваги математичних і евристичних методів.

Саме на комбінованому підході базується запропонована процедура порівняльного комплексного оцінювання регіональних особливостей аграрного потенціалу України.

В основі запропонованого підходу лежить застосування методу порівняльного кількісного оцінювання, який за рахунок поєднання в єдиний технологічний цикл методів системного аналізу та аналітичного планування зробив свій доробок у розвитку так званих комбінованих методів рейтингових досліджень [17]. Використання цього методу у розробленій автором процедурі передбачає реалізацію наступних послідовних етапів.

Перший етап базується на застосуванні одного із підходів аналітичного планування, а саме

методі аналізу ієрархій, який полягає у визначенні фокуса проблеми та її декомпозиції на більш прості складові [18].

На другому етапі формується база даних на основі значень показників з офіційних джерел інформації. Особливістю реалізації цього етапу є перевірка адекватності даної вибірки із застосуванням методу кореляційного аналізу.

На третьому етапі розрахунок рейтингових оцінок базується на застосуванні методу порівняльного кількісного оцінювання, характерними рисами якого є високий рівень теоретичного обґрунтування, універсальність застосування та багатий досвід практичного використання [17].

Реалізація четвертого етапу базується на авторському підході до використання основних положень теорії полюсів зростання в рамках даного дослідження. Аналіз отриманих результатів виконується на основі послідовного поєднання в одному дослідницькому циклі методів рейтингової оцінки (порівняльного кількісного оцінювання), стратегічного менеджменту (матричних моделей стратегічного аналізу МакКінзі і АВС-аналізу) і статистичного групування [19; 20]. При цьому результати рейтингового оцінювання розглядаються в якості вихідних даних для застосування методів стратегічного менеджменту (рис. 1).

Слід зазначити, що серед дослідників найбільш поширеним є погляд на обмеженість застосуван-

ня методів МакКінзі і АВС-аналізу тільки сферою маркетингу і стратегічного менеджменту — для аналізу ресурсів підприємства та вирішення ділових і маркетингових завдань. Аналіз сутності цих методів дозволив зробити висновок про можливість розширення меж їх застосування: головним їх призначенням є певне структурування напрямів стратегічного розвитку не тільки підприємства, але й будь-якого досліджуваного об'єкту. Головною проблемою, що знижує ефективність застосування методів стратегічного управління, є складність з формуванням об'єктивної та достовірної вихідної інформації. У більшості випадків висновки на основі застосування цих методів будуються на підставі суб'єктивної думки експертів-аналітиків, що не виключає певних помилок. Одним з рішень цієї проблеми є залучення до процесу аналізу по можливості більшого числа експертів. У такому випадку достовірність результату багато в чому залежить від рівня професіоналізму та ступеня об'єктивності цих експертів, що не гарантує необхідного рівня якості отриманих висновків. Особливістю запропонованого підходу є те, що він базується не на простому використанні методів стратегічного менеджменту, а на їх синтезі з методом порівняльного кількісного аналізу, чим забезпечується необхідний рівень достовірності вхідної інформації. Завдяки такому поєднанню підвищується об'єктивність і наукова обґрунтованість дослідження.

Поетапна реалізація розробленої процедури оцінки аграрного потенціалу регіонів України передбачає полягає виконання окремих завдань.

Реалізація першого етапу — побудови ієрархічної моделі комплексної оцінки аграрного потенціалу, базується на наступних припущеннях. Розвиток та ефективне використання аграрного потенціалу є важливою умовою збереження суверенітету та незалежності країни, здійснює вагомий вплив на забезпечення економічної безпеки держави. Враховуючи регіональну структуру аграрного потенціалу, загальною метою дослідження є оцінка стану і реалізації аграрного потенціалу на рівні областей України. Ця мета перебуває на верхньому (першому) рівні ієрархії та становить так званий фокус проблеми.

Виходячи з визначення аграрного потенціалу, для оцінки аграрний потенціал кожної області необхідно оцінити [21]:

- сам аграрний потенціал області, тобто його ресурсну і виробничу складові;
- реалізацію цього потенціалу на обласному рівні, іншими словами — його економічні результати.

Тоді складовими другого рівня ієрархії є оцінка аграрного потенціалу і оцінка його реалізації.

Відповідно до визначеної структури аграрного потенціалу, основними його складовими є ресурсний потенціал, який включає природні і трудові ресурси, а також виробничий потенціал [21].

Враховуючи це, визначені наступні критерії оцінки потенціалу аграрного сектору регіонів (областей): виробничий потенціал, ресурсний потенціал (природний та трудовий), відносні потенційні переваги аграрного потенціалу регіону. Ці критерії розташовані на третьому рівні ієрархічної моделі в частині оцінки потенціалу аграрного сектору.

Виробничий потенціал формується основними виробничими засобами, до яких входять будівлі, споруди, технічні засоби та обладнання тощо. Першочерговим завданням залишається необхідність розширеного відтворення та вдосконалення матеріально-технічної бази сільського господарства України з метою підвищення продуктивності праці, встановлення високого рівня конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції на світовому ринку, забезпечення продовольчої безпеки країни та зростання добробуту населення. Важливими джерелами таких змін є підвищення рівня фондооснащеності та фондоозброєності аграрного виробництва, впровадження інновацій за рахунок додаткових капіталовкладень. Керуючись міркуваннями, що основні засоби сільського господарства є однією із вирішальних складових виробничого потенціалу, а їх стан та рівень оновлення є важливим фактором забезпечення ефективного виробництва та підвищення продуктивності праці, сформовано перелік показників для оцінки виробничого потенціалу.

Відмінністю аграрного сектору від інших видів економічної діяльності є те, що його головним засобом виробництва є земля. Забезпеченість земельними ресурсами, придатними для ведення сільськогосподарської діяльності та її якісні характеристики є найважливішою умовою ефективного розвитку сільського господарства. Спираючись на ці міркування, визначені індикатори для оцінки природно-ресурсного, трудовий потенціалу та відносної потенційної переваги кожного регіону.

Побудова другої гілки ієрархічної моделі оцінки аграрного потенціалу регіонів України в системі економічної безпеки ґрунтується на наступному. Успішність реалізації аграрного потенціалу відіграє провідну роль у вирішенні економічних і соціальних завдань, досягненні головних цілей виробництва — підвищення інтенсивності та прибутковості виробництва з метою забезпечення продовольчої та економічної безпеки держави. Тому інтенсивність виробництва, економічна ефективність та забезпеченість внутрішніх потреб продовольчими продуктами, на думку автора, відображає результативність реалізації аграрного потенціалу кожного регіону. Для кожної з цих характеристик визначені також кількісні показники, що разом з вище згаданими показниками становлять четвертий рівень ієрархії.

Ґрунтуючись на викладених вище міркуваннях, на основі системного аналізу структури аг-

Оцінка аграрного потенціалу в системі економічної безпеки	Оцінка реалізації аграрного потенціалу	Інтенсивність виробництва	Валова продукція сільськогосподарства у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь
			Індекс сільськогосподарської продукції
			Урожайність сільськогосподарських культур
		Економічна ефективність	Частка прибуткових сільськогосподарських підприємств
			Рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва
			Продуктивність праці в аграрному секторі
	Продовольча доступність	Коефіцієнт доступності харчування	
		Коефіцієнт достатності внутрішнього виробництва продуктів харчування	
		Калорійність добового споживання	
	Оцінка аграрного потенціалу	Відносні переваги аграрного потенціалу регіону	Частка сільськогосподарських угідь регіону в загальному обсязі в країні
			Частка економічно активного населення регіону в загальному обсязі в країні
			Частка особливо цінних орних земель регіону в загальному обсязі в країні
Ресурсний потенціал		Забезпеченість населення сільськогосподарськими угіддями	
		Частка особливо цінних сільськогосподарських угідь	
		Чисельність економічно активного населення у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь	
Виробничий потенціал		Енергозабезпеченість виробництва	
		Капітальні інвестиції в галузь	
		Частка інвестицій в галузь в загальному обсязі інвестицій в економіку	

Рис. 2. Ієрархічна модель оцінки аграрного потенціалу регіонів України в системі економічної безпеки

Джерело: розроблено автором.

рарного потенціалу і системи продовольчої безпеки синтезована структура ієрархічної моделі, яка, на думку автора, найбільш повно відображає досліджувану проблему (рис. 2).

Для подальшого аналізу більш вагоме значення має оцінка сучасного стану аграрного потенціалу регіонів, здійснена на основі показників нижчого рівня ієрархії. Сформована база показників повинна бути перевірена на попарну кореляційну залежність.

Для того, щоби використати отримані результати рейтингового оцінювання у подальшому дослідженні, необхідно перейти до більш детального аналізу регіональних особливостей реалізації аграрного потенціалу із залученням методів стратегічного менеджменту.

Для досягнення поставленої мети — визначення стратегічних напрямів зростання ефективності реалізації аграрного потенціалу країни в контексті забезпечення економічної безпеки слід окреслити коло регіонів, які здійснюють найвагомий вплив на розвиток аграрного потенціалу країни, і для них визначити базову стратегію розвитку, яка найбільш підходить для конкретних умов досягнення визначеної цілі. Поставлене завдання передбачає визначення так званих "точок зростання" (групи регіонів, що здійснюють найбільш вагомий вплив на загальний розвиток) і зосередження уваги на пошуку шляхів підвищення рівня розвитку і реалізації їх аграрного потенціалу.

Для реалізації цього завдання слід використовувати матричні методи стратегічного аналізу, що дозволить упорядкувати отримані результати та забезпечить більш системний підхід до узагальнення висновків щодо напрямів подальшого розвитку аграрного потенціалу країни.

Враховуючи вищезазначене, подальший аналіз пропонується проводити на основі комплексного використання методів МакКінзі та АВС-аналізу.

Головною особливістю моделі МакКінзі та її відмінністю від інших матричних моделей (наприклад, матриці БКГ) є можливість багатofакторного виміру за рахунок використання інтегрованих оцінок. Це створює сприятливі умови для використання саме матриці МакКінзі в аналізі рейтингових оцінок регіонів.

Характерною рисою АВС-аналізу є те, що його застосування дає змогу класифікувати фактори за ступенем їх важливості для досягнення загального результату. Його сильною стороною є універсальність, відносна простота застосування і наочність отриманих результатів аналізу. А поєднання з методом МакКінзі забезпечує необхідну теоретичну базу для виконання поставленого завдання — визначення "точок зростання" і обґрунтування на основі їх аналізу стратегічних напрямів розвитку аграрного потенціалу країни.

Застосування методу МакКінзі для визначення зазначених кластерів дозволяє:

— по-перше, узагальнити результати рейтингових оцінок та згрупувати регіони за двома характеристиками: оцінкою аграрного потенціалу та рівнем його реалізації;

— по-друге, визначити регіони, які найбільш впливають на загальну оцінку аграрного потенціалу країни (це регіони, що належать першому, другому і четвертому кластерам).

Використання методу АВС-аналізу дозволяє доповнити та конкретизувати отримані результати. У загальному вигляді АВС-аналіз ґрунтується на використанні традиційних методів статистич-

ного групування, а також на так званому принципі Парето, згідно з яким для багатьох явищ всього 20 % ресурсів забезпечують 80 % результату. Правило "20/80" означає, що в будь-якій сукупності явищ можна визначити відносно малу групу (умовні 20 %), яка є життєво важливою для досягнення загального результату, при цьому останні 80 % не здійснюють суттєвого впливу на результат. Однак важливо враховувати, що принцип Парето вказує лише на значне відхилення від пропорції 50/50 у різних системах, але не означає конкретну величину відхилення, оскільки в кожному окремому випадку можуть бути встановлені інші пропорції. Основний висновок застосування цього принципу — більш доцільно концентрувати ресурси на тій малій частині, яка дуже важлива для досягнення загального результату, ніж розподіляти ресурси серед всіх елементів множини.

Сутність АВС-аналізу зводиться до визначення груп об'єктів А, В і С. При цьому в групу А потрапляють найбільш пріоритетні елементи групування, які мають найбільшу вагу у досягненні загального результату. Це ті умовні 20%, що забезпечують 80 % результату. Група В об'єднує 30 % елементів (у порядку зменшення рангу значень), які, згідно з правилом Парето, забезпечують приблизно 15 % загального результату. Решта 50 % об'єктів об'єднуються у групу С. Це найменш вагомні елементи досліджуваної групи, оскільки від них залежить всього 5 % підсумкового результату [19].

Застосування запропонованого підходу дозволяє визначити групи областей, які найбільш впливають на загальний стан аграрного потенціалу країни. Поглиблений аналіз аграрного потенціалу областей саме цієї групи дає можливість сформулювати стратегічні напрями, які є пріоритетними для подальшого розвитку аграрного потенціалу і зростання ефективності його реалізації у контексті забезпечення необхідного рівня економічної безпеки держави.

ВИСНОВКИ

Таким чином, поєднання в єдиний технологічний цикл методу порівняльного кількісного аналізу з методами стратегічного менеджменту забезпечує науково обґрунтовану основу для оцінювання поточного стану аграрного потенціалу та ефективності його використання на регіональному рівні. Крім того, застосування запропонованого підходу дозволяє визначити групи областей, які найбільш впливають на загальний стан аграрного потенціалу країни. Поглиблений аналіз аграрного потенціалу областей саме цієї групи дозволить сформулювати стратегічні напрями, які є пріоритетними для подальшого розвитку аграрного потенціалу і зростання ефективності його реалізації у контексті забезпечення економічної безпеки держави.

Література:

1. Криленко В.І. Сучасні підходи до оцінки рівня державної підтримки аграрного сектору економіки // Ефективна економіка: електрон. наук. фахове вид. 2014. № 7. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3208>
2. Остапенко Т.В. Державне регулювання розвитку економічного потенціалу АПК України: дисертація на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://stu.cn.ua/media/files/pdf/dis/diser_ost.pdf
3. Кісіль М. І. Зміни в рейтингах інвестиційної привабливості сільського господарства регіонів // Зб. наук. праць Таврійського держ. агротехнолог. ун-ту. Економічні науки. — 2014. — Вип. 2 (26). — С. 92—97.
4. Гнатишин Л.Б. Регіональні особливості використання ресурсного потенціалу фермерських господарств // Вісник Запорізького нац. ун-ту. Економічні науки. — 2010. — Вип. 3 (7). — С. 175—180.
5. Куліш І. М. Коефіцієнт використання регіонального сільськогосподарського потенціалу // Соц.-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. праць. — 2013. — Вип. 6 (104). — С. 182—189.
6. Валентюк І. Поняття та сутність моніторингу в системі регіонального управління // Вісник нац. академії держ. управління. — 2010. — № 1. — С. 147—152.
7. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013 р. // Фонд "Ефективне управління". 2013. — 231 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://competitiveukraine.org.ua/>
8. Мокій А.І., Мікула Н.А., Дацко О.І. Формування полюсів конкурентоспроможності як чинник підвищення економічної безпеки регіонів // Вісник Сумського нац. аграрного ун-ту: зб. наук. праць. Сер. "Економіка і менеджмент". — 2013. — Вип. 5 (56). — С. 3—8.
9. Ковалевська А.В., Поспелов О.В., Шульга О.В. Концептуальні передумови посилення регіональної диференціації // БізнесІнформ. — 2015. — № 9. — С. 8—14.
10. Підгрушній Г.П. Значення полюсів соціально-економічного розвитку у вдосконаленні територіальної організації суспільства // Український географічний журнал. — 2013. — № 4. — С. 40—47.
11. Чурсіна Н.В. Вирівнювання територій: європейський досвід // Теорія та практика державного управління. — 2008. — Вип. № 3 (22). — С. 447—455.
12. Одінцов О.М. Методичні основи виявлення полюсів розвитку і точок зростання як передумов формування агропромислових кластерів // Бізнес Інформ. — 2014. — № 3. — С. 177—182.
13. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року:

Постанова КМУ від 6 серп. 2014 р. № 385 // ВРУ. Законодавство [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>

14. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 8 вер. 2005 № 2850-ІУ // Верховна Рада України. Законодавство [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>

15. Власюк О.С. Економіко-математичне моделювання процесів соціально-економічного розвитку України. — К.: ДННУ "Акад. фін. упр.", 2011. — 519 с.

16. Стрілок І.І. Аналіз методів формування рейтингового показника // Водний транспорт. — 2012. — № 3 (15). — С. 152—155.

17. Власюк О.С. Можливості застосування аналітичного планування для обґрунтування та підготовки рішень на вищих рівнях управління. — К.: НІСД, 1995. — 72 с.

18. Саати Т., Кернс К. Аналитическое планирование. Организация систем / Пер. с англ. Р.Г. Вачнадзе. — М.: Радио и связь, 1991. — 224 с.

19. Литвак Б.Г. Экспертные технологии в управлении. — М.: Дело, 2004. — 399 с.

20. Ткач Є. І., Сторожук В. П. Загальна теорія статистики. — К.: Центр учбової літ-ри, 2009. — 442 с.

21. Григоренко Я. О. Роль аграрного потенціалу у забезпеченні економічної безпеки держави. European Cooperation. — 2016. — № 12 (19). — С. 94—101.

References:

1. Krylenko, V. (2014), "Current approaches to assessing the level of state support for the agricultural sector", *Efektivna ekonomika*, vol 7, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3208> (Accessed 25 May 2017).

2. Ostapenko, T. (2015), "State regulation of the economic potential of agriculture of Ukraine", Abstract of Ph.D. dissertation, *Economy*, MNTU, Kyiv, Ukraine, available at: http://stu.cn.ua/media/files/pdf/dis/diser_ost.pdf (Accessed 25 May 2017).

3. Kisil, M. (2014), "Changes in ratings of investment attractiveness of agricultural regions", *Zb. nauk. prats' Tavrijs'koho derzh. ahrotekhnoloh. un-tu. Ekonomichni nauky*, vol. 2 (26), pp. 92—97.

4. Hnatyshyn, L. (2010), "Regional features of farms resource potential", *Visnyk Zaporiz'koho nats. un-tu. Ekonomichni nauky*, vol. 3 (7), pp. 175—180.

5. Kulish, I. (2013), "Utilization of regional agricultural potential", *Sots.-ekon. problemy suchasnoho periodu Ukrainy: zb. nauk. prats'*, vol. 6 (104), pp. 182—189.

6. Valentyuk, I. (2010), "The concept and essence of the monitoring system of regional management", *Visnyk nats. akademii derzh. Upravlinnia*, vol. 1, pp. 147—152.

7. Fond "Efektivne upravlinnia" (2013), "Report on Competitiveness of Regions of Ukraine" p. 231.

Access: <http://competitiveukraine.org.ua/> (date of appeal: 12/10/2016)

8. Moky, A. Mikula, N. and Dacko, A. (2013), "Forming poles of competitiveness as a factor of improving the economic security of regions", *Visnyk Sums'koho nats. ahrarynoho un-tu: zb. nauk. prats'. Seriya "Ekonomika i menedzhment"*, vol. 5 (56), pp. 3—8.

9. Kovalevskaia, A. Pospelov, A. and Shulga, A. (2015), "Conceptual preconditions for strengthening the regional differentiation", *Business Inform*, vol. 9, pp. 8—14.

10. Pidhrushny, H. (2013), "The value of poles of socio-economic development in order to improve the territorial organization of society", *Ukrainian Geographical Journal*, vol. 4, pp. 40—47.

11. Chursina, N. (2008), "Alignment areas: European experience", *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, vol. 3 (22), pp. 447—455.

12. Odintsov, O. (2014), "Methodical bases detecting poles of development and growth points as prerequisites of agro-industrial clusters", *Business Inform*, vol. 3, pp. 177—182.

13. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), "On approval of the State Strategy of Regional Development 2020", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF> (Accessed 25 May 2017).

14. Verkhovna Rada of Ukraine (2005), Law of Ukraine "On stimulating the regional development", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2850-15> (Accessed 25 May 2017).

15. Vlasyuk O. (2011), *Ekonomiko-matematychne modeliuвання protsesiv sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy* [Economic modeling of processes of social and economic development of Ukraine], DNNU "Akad. fin. upr.", Kyiv, Ukraine.

16. Strilok, I. (2012), "Analysis of the methods for forming the rating index", *Vodnyj transpor*, vol. 3 (15), pp. 152—155.

17. Vlasyuk, O. (1995), *Mozhlyvosti zastosuvannya analitychnoho planuvannya dlia obhruntuvannya ta pidhotovky rishen' na vyschykh rivniakh upravlinnia* [Applicability of analytical planning study and preparation of decisions at the highest levels of government], NISD, Kyiv, Ukraine.

18. Saati, T. and Kerns, K. (1991), *Analytycheskoe planirovanye. Orhanyzatsiya sistem* [Analytical Planning. Organization of systems], Radio and Communication, Moscow, Russia.

19. Litvak, B. (2004), *Ekspertnye tekhnolohyy v upravleny* [Expert Technologies in Management], Delo, Moscow, Russia.

20. Tkach, E. and Storozhuk, V. (2009), *Zahal'na teoriia statystyky* [General Theory of Statistics], Tsentri uchbovoi lit-ry, Kyiv, Ukraine.

21. Grigorenko, Y. (2016), "Agricultural potential role in ensuring economic security", *European Cooperation*, vol. 12 (19), pp. 94—101.

Стаття надійшла до редакції 30.05.2017 р.